

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Kiek žingsnių nuo Varėnos iki Avinjono?

2012-12-03

ŽURNALAS: KULTŪROS BARAI

TEMA: Garsūs lietuviai

AUTORIUS: Monika Meilutytė

DATA: 2012-12

Kiek žingsnių nuo Varėnos iki Avinjono?

Monika Meilutytė

Varėna – nedidelis miestelis. Kai išlipi iš traukinio, nereikia nė dviejų kilometrų nužingsniuoti pagrindine Vytauto gatve, kad pasiektum kitą jo kraštą. Čia rengiamas teatro festivalis? Skamba utopiškai. Tačiau jau keletą metų varėniškius džiugina profesionalių teatrų spektakliai, vertinimo komisija apdovanoja geriausius iš pamatytų... Vis dėlto koks tas Varėnos festivalis, koku keliu jis eina?

Niekas nesiginčys, kad ne vien sostinė ir didieji miestai turi teisę rengti teatro festivalius (tą liudija įvairių šalių patirtis). Juk net visai nedideli miesteliai gali virsti tarptautiniu mastu pripažįstamais teatrinės kultūros centrais. Iš tokių bene ryškiausiai žiba prancūzų Avinjonas. Ši keista, atrodytų, neįmanoma paralelė ne kartą dingtelėjo į galvą, kai lankiausi Dalios Tamulevičiūtės profesionalių teatrų festivalyje Varėnoje.

Varėna versus Avinjonas

Teatro festivalis Varėnoje šiemet vyko dar tik (nors gal labiau tiktų sakyti *jau*) trečią kartą. Jo atsiradimo istorija nesudėtinga: aktorius Remigijus Vilkaitis, būdamas kultūros ministras, įsteigė Dalios Tamulevičiūtės premiją už spektaklius pagal lietuvių dramaturgiją, o varėniškius paskatino rengti festivalį (taigi tapo jo „krikštėviu“). Juk iškilį Lietuvos teatro režisierė ir pedagogė gimė netoliese – Senojoje Varėnoje. Todėl festivalis pradedamas rugsėjo 30 d., minint Tamulevičiūtės gimtadienį. Tą dieną įteikiama ir premija, šiemet atitekusi Kauno dramos teatre pastatyto spektaklio „Liūdnas Dievas“ kūrėjams (režisierė, scenarijaus autorė ir aktorė Inesa Paliulytė).

Festivalis vyko visą spalio mėnesį, buvo parodyta aštuoniolika spektaklių. Jeigu teatro žiūrovai galėtų tuo pat metu stebuklingai lankytis skirtingose vietose, tiek ir netgi daugiau scenos kūrinių Avinjone jie galėtų išvysti per... vieną vakarą. Prancūzų rengiamas festivalis irgi trunka beveik visą mėnesį, spektakliai dažniausiai rodomi

įvairiose senamiesčio vietose. Ši Avinjono dalis, apsupta aukštos mūrinės sienos, savo plotu prilygsta visos Varėnos dydžiui. Tačiau toks stulbinamai intensyvus teatrinis gyvenimas, pasirodo, įmanomas ir nedidelėje teritorijoje, festivalio tikslams panaudojamas kiekvienas kampelis. Jeigu kuriame nors iš jų nerodomi spektakliai, jis virsta viešbučiu, restoranu, baru, suvenyrų parduotuvėle ir pan. Aukštesnius ir tankiau sustatytus mūrinius namus Avinjone juosia daugybė trumpų siaurų gatvelių, o Varėnoje netrūksta žalios (arba žiemiškai baltos) erdvės beveik aplink kiekvieną medinį namuką ar sovietinės statybos daugiaaukštį. Todėl, jei prancūzų festivalis netikėtai persikeltų į šį Lietuvos miestelį, pagrindine programa turbūt taptų ne uždaroje erdvėje rodomi spektakliai, o gatvės ir lauko teatro artistų pasirodymai. Erdvės požiūriu Varėna gerokai laisvesnė, ne tokia suspausta kaip Avinjonas.

Vis dėlto Dalios Tamulevičiūtės festivalis lyg didžiulis kultūros debesis susikondensavęs vienoje vietoje – Varėnos kultūros centre. Ši tvirtovė su tamsaus stiklo ir raudono betono sienomis, pasirodo, yra multikultūrinė erdvė. Čia apsilanko ne vien teatro trupės, bet ir vyksta seminarai, įvairūs susitikimai, glaudžiasi moterų, vaikų ir mišrūs chorai, šokių kolektyvai, kapelos, o netoliese esančiame kitame pastate rodomi kino filmai, rengiamos parodos. Jeigu varėniškiai į vieną šventę sujungtų visus savo miestelio skirtingo pobūdžio renginius, jie galėtų, kaip ir Avinjono festivalio organizatoriai, pasigirti multikultūrine programa. Juo labiau kad daugialypumas Varėnai įprastas dalykas – pavyzdžiui, knygynė galima ne vien išigyti knygų, kanceliariinių prekių, suvenyrų ir žaislų, jis atlieka dar ir dailės galerijos funkcijas. Skirtumas tik tas, kad derinti įvairias funkcijas čia skatina ne postmodernios idėjos, bet paprasčiausias taupumas.

Jaukus versus laisvas

Taigi Varėnos gyventojai ir patys puoselėja savo krašto kultūrą, ir priima svečius iš visos Lietuvos. O kokią reikšmę jiems turi Dalios Tamulevičiūtės profesionalių teatrų festivalis? Ar sukelia jis kokį nors šurmulį Varėnoje ir už jos ribų?

Apie Avinjono festivalį byloja dieną naktį senamiesčio gatvėmis plūstančios žmonių minios ir nenusakoma daugybė spektaklius reklamuojančių, bet kur ir bet kaip prilipdytų plakatų, o Varėnos teatro šventę primena vos keli ženklai – viešojoje bibliotekoje, kuri įsikūrusi moderniame pastate, ir dar keliose vietose kabo festivalio programa, pėsčiųjų alėjos gale, ant skelbimų lentos, mirga rodomų spektaklių plakatai (beje, akivaizdžia persvara nurungę Seimo rinkimų kampanijos veidus). Dar reikėtų pridurti kelias žinutes, šmėstelėjusias interneto svetainėse, – štai ir visa festivalio reklama.

Tačiau, vos atsidūrusi prie Varėnos kultūros centro, įsitikinau, kad festivalis lankomas ir vertinamas kaip ypatingas įvykis. Čia būriuojasi iškilmingai nusiteikę varėniškiai – moterys pasipuošusios jei ne vakarinėmis suknelėmis, tai proginiais kostiumėliais, vyrai vilki švarkus. Fojė primena dūzgiantį avilį: visi sveikinasi, teiraujasi, kaip kam sekasi, dalijasi išpūdžiais apie jau matytus spektaklius... Susidaro išpūdis, kad tai šilta ir nuoširdi bendruomenė.

Nuoširdi? Kai kurie sociologai tvirtina, kad būdami su kitais, ypač mums šiek tiek pažįstamais, žmonėmis, prisidengiame kaukėmis, imame apsimetinėti. Šiuo atžvilgiu

daugiau laisvės suteikia Avinjono festivalis. Tame tarptautiniame skruzdėlyne norėdami susitikti pažįstamų, dėl laiko ir vietos turėtume susitarti iš anksto. Priešingai negu Varėnoje, į Avinjono festivalio spektaklius susirenkanti publika dūzgia paskirais mažyčiais spiečiais. Minią čia sudaro džinsais ar šortais, *džemperiais* ar marškinėliais vilkintys poilsiautojai. Įspūdingais kostiumais išsiskiria nebent patys artistai, pavyzdžiui, mimai, sustingę gatvėse kaip gyvos skulptūros – žalias medis ar baltas Čaplinas, muzikantai, kviečiantys į muzikinius spektaklius, iš repeticijos trumpam ištrūkusi aktorė su prašmatnia XIX a. suknele ir t. t. Avinjone traukti visų žvilgsnius yra menininkų užduotis, žiūrovai nuo šios prievolės išlaisvinami.

Kūrėjus čia supa visuotinis dėmesys. Juk šiame festivalyje įvyksta daugelio garsiausių pasaulio režisierių premjeros. kasmet beveik pusė tūkstančio žurnalistų parašo apie jį daugiau kaip 2 tūkstančius straipsnių.¹ Taigi į 400 vietų Varėnos kultūros centro salę netilptų net žiniasklaidos atstovai, suplaukiantys į Avinjoną. Europos mastu šie du profesionalių teatrų festivaliai lygintini nebent kaip musė su drambliau.

Tačiau keletą „avinjoniškų“ savybių Varėnos festivalis vis dėlto jau turi. Pavyzdžiui, tokią: „Apsilankyti ir vėliau tarp šeimos narių ar šiaip pažįstamų aptarti festivalio spektaklius Varėnos gyventojams jau tapo prestižo reikalu“,² – teigia savivaldybės Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vedėjo pavaduotoja Regina Svirskienė. Panašiai festivalio vertinimo komisijos pirmininkas režisierius Algimantas Pociūnas džiaugėsi girdėdamas močiutę sakant: „Aš jau sapcynis matiau.“³

„Šis teatro festivalis Varėnos kultūriniam repertuare man svarbiausias, – pabrėžė viena iš kalbintų žiūrovių. – Puiku, kad yra galimybė pamatyti tiek daug naujų ir tokių įvairių spektaklių. Ne visi įdomūs, bet vis tiek kiekvienas ką nors palieka. Ir tai smagu, nes jauti, kad ir pats po truputėlį augi.“⁴

O juk Varėnai, regis, negresia kultūros badas, antai festivalio uždarymo dieną mieste jau buvo iškabinti naujų, tiesa, kitokio pobūdžio renginių plakatai – Irūnos ir Mariaus Jampolskio „auksinis“ duetas, humoro grupės „Ambrozija“ koncertas ir kt.

„Norėjome varėniškiams padovanoti kuo daugiau dvasinių patirčių“,⁵ – bene svarbiausią teatro festivalio tikslą įvardijo Regina Svirskienė. Šis festivalis tų patirčių tikrai dosnus. O kadangi publikos apetitas auga bevalgant, reikia manyti, kad ir skonio receptoriai lavės, degustuojant įvairius teatro valgius.

Dalia Tamulevičiūtė versus Jeanas Vilaras

Varėnos teatro šventės įvairovė, beje, savaip ribota. Organizatoriai kviečia tik tuos spektaklius, kurie „atitinka Dalios Tamulevičiūtės teatro dvasią ir lygį“. ⁶ Iš pirmo žvilgsnio tokia idėja atrodo graži, o noras garsinti lietuvių režisierės vardą – kilnus ir sveikintinas. Tiesa, įsigilinus į Tamulevičiūtės biografiją, atrodo keistoka, kad toks festivalis vyksta Varėnoje, o ne Valstybiniame jaunimo teatre Vilniuje. Juk sostinėje garsioji dzūkė ilgus metus ėjo vyriausiosios režisierės pareigas, statė puikius spektaklius jaunimui, teatro repertuaras buvo išskirtinai įdomus ir aktualus. Apmaudu, bet šiandien Jaunimo teatre Tamulevičiūtės teatro dvasios ir lygio nė su žiburiu nerasime, nors teatrui vadovauja vienas mylimiausių režisierės mokinių, aktorius, ne viename jos spektaklyje sukūręs pagrindinį vaidmenį, Algirdas Latėnas. Matyt, todėl

festivaliui buvo pasirinkta Varėna. Kiek ji susijusi su garsiąja režisierė?

Tamulevičiūtės santykis su gimtine, panašu, buvo prieštaringas. Viena vertus, čia ji praleido vaikystę ir paauglystę, mokėsi, lankė dramos būrelį. Pasak režisierės, aplinka, kurioje ji užaugo, lėmė jos aistrą teatrui. Močiutės pasakojimai, dzūkiškos dainos, vestuvių ir laidotuvių apeigos, uogavimo ir grybavimo ritualai buvo tarsi spektakliai.⁷ Tamulevičiūtės laikais varėniškiai įvairius renginius, net mažiausias pramogas labai vertindavo: „Žinau, kokia didelė šventė visiems Varėnos ir aplinkinių kaimų gyventojams būdavo kad ir moksleivių jėgomis pastatytas spektaklis, sporto šventė ar naujametinis karnavalas!“⁸ – pasakojo režisierė.

Tačiau kita gyvenimo Senojoje Varėnoje pusė tamsi – Tamulevičiūtė buvo vos ketverių, kai neteko tėvo, kuris nušautas neaiškiomis aplinkybėmis. Dalia augo tik su mama, vertėsi sunkiai. Negana to, Tamulevičiūtės tėvo brolis, anuomet buvęs milicijos viršininkas, persekiojo jas, nes Dalios motina „nekėlė pasitikėjimo“ – jos giminė buvo ištremta.⁹ Turbūt ir šie liūdni prisiminimai silpnino režisierės ryšį su tėviške. Mirus motinai, ji retai kada čia užsukdavo. Todėl Varėnos teatro festivalis savaip kompensuoja tai, kad savo kūrybą, energiją ir laiką režisierė atidavė ne gimtinei, bet sostinei.

Avinjono festivalio atsiradimo istorija kitokia. Prancūzų aktorius ir režisierius Jeanas Vilaras nuo 1947 m. Avinjone (nors buvo kilęs iš kito nedidelio miesto) pats statė spektaklius, todėl festivalis septyniolika metų ne tik buvo persmelktas vieno kūrėjo dvasios, bet ir rodė jo darbus.¹⁰ Tai iš tikrųjų buvo Jeano Vilaro festivalis, nors oficialiame pavadinime režisieriaus pavardė neįrašyta. O kiek „Tamulevičiūtės teatro dvasios“ turi Varėnoje organizuojama šventė?

Atidarymo vakarą Kultūros centre buvo parodytas vienas paskutiniųjų režisierės kūrinių – Klaipėdos dramos teatro spektaklis „Viskas apie moteris“. Jame atpažistami svarbiausi Tamulevičiūtės režisūros bruožai, kuriuos mini teatro istorijos knygos: spektaklis paremtas aktorių vaidyba, jų išradingumu, improvizacijomis, žaismingumu ir organika, vaidinimas lyriškas, emociškai jautrus, teigiantis gražesnę ir geresnę santykį su tikrove. Dėmesys moters ir jauno žmogaus vidiniam pasauliui irgi būdingas šiai režisierėi.¹¹ Visa tai sudėję kartu, gautume „Tamulevičiūtės teatro dvasią“. Tačiau sunku ją pajusti tuose spektakliuose, kurie „pavagia“ tik vieną ar kitą tokios režisūros ypatybę. Juo labiau kad koks nors scenos kūrinys gali būti puikus net ir neatitikdamas Tamulevičiūtės teatro principų, paremtas visai kitokia pasaulėjauta.

Jeanui Vilarui po septyniolikos metų kilo mintis, kad Avinjone reikėtų rodyti ir kitų įdomių režisierių kūrinius. Dalia Tamulevičiūtė irgi mokėjo priimti įvairius požiūrius, džiaugdavosi kitaip negu ji mėstančių kolegų sėkme. Todėl, manau, būtų prasmingiau, jeigu ateityje Varėnos teatro festivalis plėstų spektaklių įvairovės ribas, nesistengdamas pastatymų apgauti „Tamulevičiūtės teatro dvasios“ fantomu. Juk scenos kūriniai – tai ne Kęstučio Krasausko skulptūros Varėnos krašto legendų ir padavimų parke. Gyvas spektaklio organizmas kinta be paliovos, todėl gal reikėtų praeitį priskirti prie padavimų ir labiau pasitikėti šia diena, kurią, beje, labiau vertino ir pati Tamulevičiūtė.¹

Grybai versus teatras

Šiomet teatro fiesta Varėnoje parodė ir išpėjamąjį pavyzdį, kas gali atsitikti vardiniams festivaliams. Panevėžio dramos teatras, vis dar „dėvintis“ Juozo Miltinio vardą, jau seniai prarado garsiojo lietuvių režisieriaus „teatro dvasią ir lygį“. Ne išimtis ir aktorius Dainius Kazlauskas režisuoti „Laisvi drugeliai“. Vilniuje šis spektaklis buvo įvertintas labai neigiamai, 13o Varėnoje pelnė pagrindinį festivalio prizą. Tiesa, tokį sprendimą lėmė žiūrovų balsai, o ne vertinimo komisija.

Kazlauskas režisuotas vaidinimas publiką pakėrė greičiausiai todėl, kad pagrindinį vaidmenį atlieka *pop* muzikos numylėtinis Mantas Jankavičius. Tačiau gali būti ir kita priežastis, kodėl varėniškiams priimtinesni „Laisvi drugeliai“, o ne, pavyzdžiui, Oskaro Koršunovo „Dugne“.

„Viena moteris po Koršunovo spektaklio sėdėjo ir verkė. Ji sakė pamačiusi visą savo brolio gyvenimą, visą jo pragarą. Taigi labai jautriai sutapatino spektaklį su tikrove. Manau, režisieriui ir aktoriams geriausias įvertinimas, kai jie sugeba sučiupti ir šiek tiek papurtyti žmogų“, – sakė antrasis festivalio „krikštėvis“, ilgametis Varėnos rajono meras (dabar pavaduotojas) Vidas Mikalauskas. Iš tikrųjų, pasibaigus spektakliui „Dugne“, vieną kitą Maksimo Gorkio pjesės personažų antrininką išvydau šlitinėjant tamsiomis Varėnos gatvėmis (beje, šalia alaus baro įsikūrusi partijos „Tvarka ir teisingumas“ būstinė). Ne keista, kad žiūrovams priimtinesni „gražūs žmonės gražiuose peizažuose“, o ne niūrios „padugnių“ kasdienybės nuotrauka.

Viltį, grožio ir gėrio siekį, norą stiebtis, augti, tobulėti skiepijo ir Tamulevičiūtės spektakliai, ir pedagoginė jos veikla. Manau, šios režisierės puoselėtų vertybių užuomazgos slypi nuostabiai gražiame Varėnos krašte, nes ir teatro publika čia, atrodo, turi didelį potencialą, nestokoja entuziazmo judėti į priekį. Varėniškiams, mėgstantiems teatrą, supratimas apie spektaklio „lygį“ jau darosi aiškesnis – ne visada ten, kur yra dvasia, būna ir kokybė (arba atvirkščiai). Šiuo atžvilgiu festivalio programa iš tikrųjų įvairi.

Beveik visa ta įvairovė ir buvo apdovanota. Ne veltui Varėna skelbiasi esanti grybų sostinė – prizai uždarymo ceremonijos džiunglėse dygo kaip grybai po lietaus. Keistoka buvo girdėti fanfarų skambėjimą, matyti lėtai ir iškilmingai įnešamus prizus, stebėti chaotišką įvairiaspalvių šviesų mirgėjimą... Neskanu perdėta pompastika Dalios Tamulevičiūtės profesionalių teatrų festivalyje? O juk menininkė, kuriai pagerbti jis organizuojamas, ypač vertino paprastumą, nuoširdumą.

Per uždarymo vakarą kalbėta daug. Ne vienas garsiosios režisierės mokinys pabrėžė Dalios Tamulevičiūtės dažnai kartotus žodžius: nebijokite klysti. O aktorius Rolandas Kazlas juokavo: nors ryte patyrei nedidelę nesėkmę, pavyzdžiui, vinis pradūrė automobilio padangą, bet vakare gali tikėtis ko nors malonaus, pavyzdžiui, puikaus teatro festivalio prizo...

***

Nuo Varėnos iki Avinjono – labai toli (miestus skiria beveik du su puse tūkstančio kilometrų). Nors tiesioginių skrydžių nėra, tačiau keliomis transporto priemonėmis ten nukakti įmanoma mažiau nei per parą. Teatro festivalis subręsti tokiu greičiu, suprantama, negali. Avinjonui prireikė ne vieno dešimtmečio, kad šis miestelis taptų

tuo, kuo dabar yra, – kiekvieną liepos mėnesį jis virsta europiniu teatralų (jais vadinu tiek kūrėjus, tiek žiūrovus) traukos centru. Pasirodo, nieko nėra neįmanomo, bet viskas reikalauja daug darbo, didelio pasiaukojimo, užsispyrimo ir ryžto. Šių savybių Varėnos teatro festivalio organizatoriai kol kas tikrai nestokoja.

¹ Facts and Figures. *Festival d'Avignon*, <http://www.festival-avignon.com/en/FestivalNumber>

² Iš pokalbio su Regina Svirskiene, Algimantu Pociūnu ir Vidu Mikalausku. *Asmeninis įrašas*. 2012-10-24.

³ Ten pat.

⁴ Iš pokalbio su Varėnos teatro festivalio žiūrovais. *Asmeninis įrašas*. 2012-10-23.

⁵ Iš pokalbio su Regina Svirskiene, Algimantu Pociūnu ir Vidu Mikalausku.

⁶ Ten pat.

⁷ Kas mane paskatino dirbti teatre? *Nemunas*, 1978, nr. 6. In: *Patirčių realizmas: Dalios Tamulevičiūtės kūrybinės biografijos studija*. Sud. Ramunė Marcinkevičiūtė. Vilnius: *Kultūros barai*, 2011, p, 204.

⁸ Ten pat.

⁹ Pasakojimai. Aldona Kumpaitė, In: *Patirčių realizmas...*, p, 16.

¹⁰ Festival Milestones: 1947-1963. *Festival d'Avignon*. <http://www.festival-avignon.com/en/History/6>

¹¹ Rasa Vasinauskaitė, Valstybinis jaunimo teatras, *Lietuvių teatro istorija: Trečioji knyga 1970-1980*, Vilnius: *Kultūros, filosofijos ir meno institutas*, 2006, p. 110, 115, 120.

¹² Kas mane paskatino dirbti teatre? In: *Patirčių realizmas...*, p. 204.

¹³ Andrius Jevsejevas, Į teatrą grįžta žąsys. *lrytas.lt*.